

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 2, p. 75-81, April 2012

ANADOLU'DA EVREN (EVREN) İNANIŞI VE BU İNANIŞIN KÖKENLERİ

EVREN (EVREN) BELIEF AND THE ROOTS OF IT IN ANATOLIA

Mete Bülent DEGER

Mersin Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi

Zeynep İrem FIRATLIGİL

Mersin Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

Abstract

Along the history of humanity, stories and writings about snakes are so much. Thanks to the muchness of the meanings that people attribute to snakes and generally the frequency of these meanings, this animal keeps continue the feature of being mysterious living in the present day. Snakes have existed in people's life from mythological age to the present day and they had been symbolized as god in the mythology of many civilization.

In this article, firstly information about the mythological snakes which are believed to be exist in people's life along the history and the beliefs about these snakes is given. After giving information about the snakes and the symbolic meaning that attribute to these snakes in the religion's history, it is mentioned about huge snakes which are called evren (evran) in Anatolia. The mythological snakes are determined which are similar to evren (evran) belief in diverse civilizations in the section of "Like Evren (Evran) Beliefs in History of Civilizations". It is explained the snakes which are similar to those known as evren (evran) in Anatolia folk culture in the present day. Lastly, evren (evran) belief is explained in the section of "Evren (evran) Belief of Today in Anatolia Folk Culture" through citations from diverse expert witnesses and thesis.

In the conclusion part, it is tried to have information about evren (evran) belief by comparing the belief of evren (evran) and snakes' belief similar to evren (evran) in other civilizations.

Key words: Snake, Evren(Evran), Mythology

Öz

İnsanlık tarihi boyunca yılanlarla ilgili söylenenler ve yazılanlar çok fazladır. İnsanların yılanın üzerine yüklediği anlamların çokluğu ve çoğu zaman bu anlamların zıtlığından dolayı bu hayvan günümüzde bile gizemli bir canlı olma özelliğini korumaktadır. Yılanlar mitolojik dönemlerden günümüze kadar insanoğlunun hayatında her zaman var olmuş ve birçok medeniyetin mitolojisinde tanrı olarak telakki edilmiştir.

Bu makalede önce tarih boyunca insan hayatında var olduğuna inanılan mitolojik yılanlar ve bu yılanlarla ilgili inanışlar hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Dinler tarihinde yılanlar ve yılanlara yüklenen sembolik anlamlar hakkında kısaca bilgi verildikten sonra Anadolu'da evren (evran) adıyla bilinen dev yılanla dair bilgi verilmiştir. Daha sonra "Medeniyetler Tarihinde Evren (Evrans) Benzeri İnanışlar" adlı bölümde çeşitli medeniyetlerde evren (evran) inanışına benzeyen mitolojik yılanlar tespit edilmiştir. Bu yılanlardan özellikle günümüz Anadolu halk kültüründe evren (evran) olarak düşünülen yılanla benzer özellikleri olanlara çalışmamızda yer verilmiştir. Daha sonra "Günümüz Anadolu Halk Kültüründe Evren (Evrans) İnanışı" bölümüne geçilmiş ve bu bölümde evren (evran) inanışına dair çeşitli kaynak kişilerden derlenen veya çeşitli tezlerden alınan anlatılara yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise evren (evran) inanışı ile diğer medeniyetlerdeki evren (evran) benzeri yılanlara dair inanışlar mukayese edilerek bu inanışın kaynağına ulaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Yılan, Evren (Evrans), Mitoloji

1. Giriş

Anadolu; dünya medeniyetler tarihinde belki de en önemli kavşak noktalarından birini oluşturmaktadır. Tarih boyunca dünya medeniyetler tarihini şekillendirmede önemli rollere sahip olan Anadolu dört bir yandan; Yunan medeniyeti, Mezopotamya medeniyetleri, İran ve Arap medeniyetleri ile çevrilmiş ve aynı zamanda tarihin akışına yön veren bir çok medeniyeti bünyesinde barındırmıştır. Bu medeniyetlerin dinleri, inançları ve kültürleri tarihin akışı içerisinde bazen nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar ulaşmayı başarmış, bazen de unutulmaya yüz tutmuş kalıntılar halinde veya değişik formlara bürünerek yaşam mücadelesi vermeye devam etmiştir.

Bu makalede Anadolu'da evren (evran) adıyla bilinen dev yılanla dair inanışın kökeni üzerine iz sürmeye çalışacak, aynı zamanda evren (evran) inanışı ile diğer medeniyetlerdeki evren (evran) benzeri yılanlara dair inanışları mukayese etmeye çalışacağız.

İnsanlık tarihi boyunca yılanlarla ilgili söylenenler ve yazılanlar o kadar fazladır ki insanların üzerine yüklediği anlamların çokluğu ve çoğu zaman bu anlamların zıtlığı ile bu hayvanın günümüzde bile gizemli bir canlı olma özelliğini koruduğu görülmektedir. Yılanlar mitolojik dönemlerden günümüze kadar insanoğlunun hayatında her zaman var olmuş ve birçok medeniyetin mitolojisinde tanrı olarak telakki edilmiştir. "Yunan mitolojisinde topraktan yaratılanların tümünün yılan biçiminde olması", "Sümerler ve Hititler gibi Anadolu ve Ortadoğu'ya ait birçok uygarlıkta anlatılan dev yılan hikâyeleri", "Uzakdoğu

uygarlıklarının ejderhaları”, “Hintlilerin yılan şeklindeki Naga adlı tanrıları”, “Roma mitolojisinin bir bakışta insanları öldüren Basilikos’u”, “İskandinav mitolojisinin sürekli yılan kılığına giren tanrı Votan’ı”, “Mısır mitolojisinin gökyüzünde yaşayan yılan tanrı Apofi’si”, “Mahove Kızılderililerinin dev bir gökyüzü çingiraklı yılanı”, “Hem Maya hem de Azteklerin tüylü yılan-tanrı Quetzalcoatl’ı”, “Türkler ve İranlıların Şahmeran’ı” ve daha birçok yılan insanoğlunun hayatında tarih boyunca var olmuştur.

Dinler tarihinde de önemli bir yere sahip olan yılanlar Hıristiyanlık’ta kötülük ve şeytanlıkla, Musevilik’te kötülük ve cinsel tutkuyla, İslamiyet’te ise daha çok yaşayla ilişkilendirilerek sembolize edilmiştir. Birçok medeniyette ve kültürde farklı şekillerde tasvir ve sembolize edilen yılanlar “yer altı güçleri”, “ölüler diyarı”, “büyük görünmez ruh”, “hayati enerji”, “zıtlık”, “karanlık” gibi kavramlarla birlikte anılmış; üzerine yüklenen sembolik anlamlarla “hekimlik, hemşirelik, eczacılık, veterinerlik ve dış hekimliğinin mesleki sembolü olmuştur. Ayrıca tarih boyunca yılanlar “güneş sembolü olarak yılan”, “kuyruğunu ısırarak yılan”, “yedi başlı yılan”, “tüylü yılan”, kadüse”, “iki başlı yılan”, “üç başlı yılan”, “ateş yılanı” ve daha birçok şekilde tasvir edilmişlerdir.

Tarih boyunca hazinelerin bekçileri olduğuna inanılan, sürekli deri değiştirmesi nedeniyle pek çok kültürde yeniden doğuşun da sembolü olan yılanlarla ilgili olarak bir çok inanış bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse; yılanın ölümsüz olması, yılanın âşık olması ve yılanın ağzına un koyulması gibi birçok inanış bulunmaktadır.

“Şamanist olan Türk boyları arasında yılan önemli bir yere sahiptir. Yılan, şamana yardım eden koruyucu hayvan ruhlarından birisidir. Yılan, şamanın gökyüzündeki ve yer altındaki seyahatlerinde onun yanındadır. Kutsal güçleri ile esrarengiz alemlerde bulunmuş bu alemleri bilen bir hayvandır” (Seyidoğlu,1998: 87). Öte yandan Yılanlar eski Türk inanç sisteminde yeraltı ilahı olarak bilinen “Erlık” ile ilgili bir sembol olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla karanlık dünyanın, ölüm ve kötülüğün simgesi olarak da karşımıza çıkar.

2. Evren (Evrans) Nedir?

Evrens; Türkçe sözlükte kelime anlamı olarak “Gök varlıklarının bütünü, kâinat, kozmos” (Türkçe Sözlük, 1992; 480) anlamında, kullanılan bir kelimedir. Ancak makalemize konu olarak kullanılan “büyük, dev yılan, ejderha” anlamı daha çok ağızlarda kullanılan bir kelime olduğu için pek çok sözlükte bu anlamına yer verilmemiştir.

Evrens, bazı ağızlarda evrans; kelime manası olarak “ejderha, büyük yılan” (Yeni Tarama Sözlüğü, 1983: 87) anlamında ağızlarda kullanılan ve kelime kökü “bükölmek, dönmek, kıvrılmak” anlamlarına gelen “evirmek” filine dayanan bir kelimedir.

Anadolu’da halk arasında ejdere evrens (evrans) adı verilirken Eski Türkçe’de “sazağan” ismi de kullanılmıştır. Yılan için eski Türkçe metinlerde “soğulcan”, İç Asyanın doğusunda yaşamış Türk kavimleri arasında ise “luu” veya “nek” isimleri kullanılır (Yöndemli, 2004; 91-92).

Büyük, dev yılan olarak daha çok ağızlarda rastlanan bir kelime olan evrens (evrans) kelimesi Anadolu’da “Ev dememişler, evrans demişler” şeklinde kullanılan ve “Bir ev doymak bilmeyen ejderha gibidir” anlamında kullanılan bir atasözü içerisinde de kullanılmaktadır.

Yunus Emre bir şiirinde “Bu dünya bir evrensdir âdemleri yutucu”(Başgöz, 1999: 11) mısraı ile dev yılan, ejderha anlamında evrens kelimesini kullanmıştır. Ayrıca, debbağların piri olarak kabul edilen ve menkıbevi hayatı ile Anadolu velilerinden olan Ahi Evrans da Anadolu

da evrans inancının teşekkülünde ve yayılmasında etkili olmuştur. Rivayete göre Ahi Evrans, Hacı Bektaş-ı Veli'yi görmeğe giderken ejderhaya binermiş. Bu yüzden "Evrans" adını aldığına inanılmaktadır.

Nilgün Çıblak (Coşkun) "İçel Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma"¹ adlı yüksek lisans tezinde İçel (Mersin) ilinden derlediği efsaneleri tasnif ederken "Olağanüstü kuvvetler ve varlıklarla ilgili efsaneler" adlı ikinci bölümde "Yılan ve evransla ilgili efsaneler" adlı bir alt başlık açmıştır. Bu da evrans (evrans) inancı ve evransla ilgili anlatıların bir bölgenin efsane tasnifine girecek kadar yoğun olduğunun göstergesidir.

Divan edebiyatında da evrans (evrans) inancına dair benzetmelerin yapıldığı şiirlere rastlanmaktadır. Necati Beg "çekilür" redifli gazelinde;

Dûd ı âhum hevâ-yı zülfûñ ile

Ejdehâdur ki göklere çekilür (Necati, g. 114/2)

diyerek gökyüzüne çekildiğine inanılan yılanı şiirinde benzetme yolu ile kullanmıştır.

Evrenle (evrans) ilgili inanışlar arasında küçük farklılıklar olsa da genel olarak Anadolu'da evrenle (evrans) ilgili inanışlarda benzerlikler görülmektedir. İnanışa göre bir yılan yüz yaşına (veya bin) geldiği zaman dünyadaki ömrünü tamamladığına inanılır ve melekler tarafından göklere çekilmiştir. Bu çekilmenin de yağmurlu ve fırtınalı havalarda hortum oluştuğu zaman meydana geldiğine inanılmaktadır. Bazı sözlü kaynaklarda ise evrans (evrans); kafası öküz kafası gibi, boynuzlu, çok hızlı hareket eden ve onlarca metre uzunluğunda bir yılan olarak tasvir edilmekle birlikte bazı kaynak kişilere göre ise bu yılanın asla görülemeyeceği ifade edilmektedir.

3. Medeniyetler Tarihinde ve Günümüz Anadolu Halk Kültüründe Evrans (Evrans) ve Benzeri İnanışlar

3.1. Medeniyetler Tarihinde Evrans (Evrans) Benzeri İnanışlar

Yılanlar tarih boyunca genel olarak yer altı dünyasının canlıları olarak görülmüşlerdir. Gılgamış efsanesinde Gılgamış'ın arkadaşı Enkidu ölür ve Gılgamış onu tekrar hayata döndürmek için karanlıklar diyarındaki sihirli hayat otunu bulmak için uzun ve zorlu mücadele verir ve sonunda bu otu bulur ancak; bu otu bir yılan yer. Bu yüzden yılanın ölümsüz olduğuna inanılır. Aynı şekilde, yılanın yer altı canlısı olduğuna dair bir inanış olarak Amerika yerlileri bütün yer altı güçlerinin yılan olduğuna inanırlar.

Evrans (evrans) inancının kökenlerine ulaşmak için öncelikle yılanı bir yeraltı canlısı olarak gören inanıştan ziyade yılanı yeryüzü ve gökyüzü canlısı olarak gören inanışları tespit etmek gerekmektedir.

"Mısır efsanelerinde gökyüzünde yaşayan yılan Apofi, her gün güneşi doğudan batıya taşıyan Tanrı Ra'nın peşinde dolaşır, bir gün onu sokup öldürür" (Altınkaynak, 2003:157). Sümerlerden Hititlere, Anadolu, Kafkaslar ve hemen hemen bütün Orta doğuda anlatılan dev bir yılanın (İlluyanka) efsaneleri ağızdan ağza dolaşmaktadır. Topraktan yaratılanların tümünün yılan biçimli olduğu ve yılanların şifa verici tanrılarla ilişkilerinin olduğuna inanılan Yunan mitolojisinde yılanlara çok sık rastlanır. "Yeryüzündeki yılanlar, Perseus'un bir kılıç darbesiyle başını koparttığı Medusa'nın yeryüzüne damlayan kanından meydana gelmiştir, Yunan tanrılarında, hastaları iyileştiren Asklepios, evleri ve kentleri

¹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Nilgün Çıblak, İçel Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

koruyan Agatbodaemon bir yılanıdır. Kuş ve yılan hikâyelerine, İlyada destanında da rastlanır” (Altınkaynak, 2003:135-163).

Mitolojilerde sürekli olarak devleştirilen yılanlar; yağmur, şimşek, fırtına gibi doğa olayları ile de ilişkilendirilmektedir. Bu durum yılanların da gökyüzü ile ilişkilendirildiği sonucunu da ortaya çıkarmaktadır. Gökyüzü yılanları ile ilgili olarak birkaç örnek vermek gerekirse:

“Kaliforniya’da yaşayan Mahove Kızılderilileri dev bir gökyüzü çingiraklı yılanının var olduğuna inanırlar” (Seyidoğlu,1998: 86). “Çin kozmogonisinde ejderha, fırtınaları doğuran, yağmur yağdıran, deniz ile gökyüzüne hakim olan bir güç olarak tasavvur edilmektedir” (Yöndemli, 2004; 96). Azteklerin ve Mayaların tanrısı olan ve Tüylü Yılan olarak bilinen tanrı ölümün, rüzgarların ve göksel suların tanrısıdır.

Anadolu’da evren (evran) inancına daha yakın olarak nitelendirebileceğimiz inancı belirgin olarak Hint mitolojisinde rastlanmaktadır. Hint mitolojisinde pek çok doğa olayı ve özellikle doğal felaketler tanrıların özelliğidir. Doğada meydana gelen hortumun da yılanla benzerliği Aca Ekabad adlı tanrı ile özdeşleştirilmektedir. Hint mitolojisinde; “Aca Ekabad, adlı bu tanrı yerden göğe uzanan ve içine aldığı şeyleri yutup götüren hortum fırtınası olması olasılığının yüksek olduğu bilinmektedir. Ahi Buhnya (hava yılanı) ile özdeşleştirilen bu tanrı biçimde yılanlar bir yan olduğunu düşündürmektedir. Doğada yılanla benzeyen hava ile ilgili olarak böyle bir görüntü, hortum tipi fırtınalarda görülmektedir (Temiz, 2007: 27)

3.2. Günümüz Anadolu Halk Kültüründe Evren (Evrans) İnanışı

Anadolu’nun pek çok yöresinde evren (evran) adı verilen yılanlardan söz edildiği bilinmektedir. Anadolu’da bir inancı göre bir yılanın ancak insan eli ile öldüğüne inanılmaktadır. Aksi takdirde ölmediğine ve yüz yaşına (veya bin) geldiği zaman yılanın evranlaşarak melekler tarafından göğe çekildiğine inanılmaktadır. Evranın göğe çekilmesi hadisesi ile ilgili olarak kaynak kişilerin anlatıları şu şekildedir:

1- Derler ki işte bulutlu hava oldu ya, yerden yukarıya kadar, hortum oluyor. “Şu an evran çekiyorlar yerden. Artık havaya götürüyorlar” diye çocukken bize laf söylerlerdi. “Evrans götürüyorlar, ondan oldu bu” derlerdi. Halbuse hortumdu (hortum), çocukken işte öyle derlerdi. “Duman yere kadar indi” efendime söyleyim, “Evrans çekiyorlar, melekler göğe. Artık burada yeri kalmamış onun, çünkü sığmıyor.” Böyle derlerdi biz çocukken (K.1).

2- Evrans, yılanların şahı diye bilinir. Tabi bunu gören insanoğlu yoktur. Kimse evrans görmemiştir ama; böyle bir şey söyleniyor. Evrans, yılanların atası, dedesi diye bilinen hatta bu şimdi denizlerde hortum dediğimiz hortumu babamgil gördüğü zaman “evrans denizi somuruyor gene” derler idi. Yani “denize salıklar, denizi içiyor” derlerdi. Günümüzde buna hortum deniyor. O zaman bize evrans deniyordu. Evransın o kadar büyük olduğunu anlatırlar ama gören kimse yoktur (K.2).

3- Karer Baba, yani Mansur Tekkesinin elli metre altında, Mam kömü’nün (ahır) arkasındaki dağın tepesinde, bulunduğumuz bina kadar bir çukur var. Benim rahmetli nenem 110 yaşında hakka yürüdü. Dedi ki, “Biz küçüktük aniden bir bulut geldi ve karanlık oldu, zincir sesleri geldi ve bir şey koptu. Daha sonra ortalık karanlık oldu ve bir şey çakti götürdü ve gitti” dedi. Daha sonra köyün erkekleri oraya gittiler ve baktılar ki, bir yılan, yani ejderha çekmiş götürmüş; hatta bir sıra zincir kopmuş ve zincirin izleri ve zincir o kalktığı yerde kalmış. Nenem bu olanları gözüyle görmüş ve ejderha arşa çıkmış. (K.3)

4- Yöredeki inanişaya göre hortum oluştuğunda Hüda yeryüzünden göğe büyük yılan ve ejderhaları çıkarır. insanların görmemesi için de onu hortumla alır. Bu yüzden biri hortum gördüğünde ondan sakınmalı ve "Ali burada, Ali burada" diye bağırmalıdır (K.4, K.5).

Erzurum'un Aşkale kazası Merdiven köyünün eteğinde bulunduğu dağın adı Evrenli Dağı'dır. Evren ise bilindiği üzere yılan, ejder anlamında kullanılmaktadır. Bir gün bu dağa gelen bir ejderin (evren) köy halkına zarar vermemesi için melekler tarafından göğe çekildiğine inanılmaktadır (Yöndemli, 2004: 137).

Günümüzde evren (evrans) inanişısı ile ilgili anlatılara daha çok Adana, Hatay, Mersin ve Doğu Anadolu bölgesinde rastlanmaktadır.

Sonuç

Medeniyetlerde ve pek çok mitolojide doğa olaylarının olağanüstü güçlerle ilişkilendirilmesi veya bu doğa olaylarının tanrılar tarafından meydana geldiğinin düşünülmesi çok sık rastlanan bir durumdur. Eski Yunandan Çin'e, Eski Mısırdan Amerika medeniyetlerine kadar pek çok kültürde yağmurun yağması, fırtınalar, şimşek çakması ve birçok doğa olayı doğrudan veya dolaylı olarak yılanlarla ilişkilendirilmiştir. Pek çok medeniyette olduğu gibi Anadolu medeniyetinde de yılanlara dair inanişılar çok önemli bir yere sahip olmuştur.

Bu çalışmamızda günümüz Anadolu halk kültüründe rastlanan evren (evrans) inanişısı üzerinde durulmuştur. Evren (evrans); Anadolu halk inanişılarında ölümsüz olarak kabul edilen yılanın yüz (ya da bin) yaşına geldiği zaman aldığı addır. İnanışaya göre yılan evren (evrans) olduğu zaman melekler tarafından göğe çekilmektedir.

Evren (evrans) inanişısının kökenlerine dair günümüz Anadolu halk kültüründeki inanişaya en yakın inanişısı Hint mitolojisinde de görmekteyiz. Doğada meydana gelen hortumun yılanla benzemesi Hint mitolojisinde "Aca Ekabad" adlı tanrı ile özdeşleştirilmektedir. Bu tanrının da "Ahi Buhnya" (hava yılanı) ile özdeşleştirilmesi bugün Anadolu'da rastladığımız evren (evrans) inanişısının kökenlerine dair bir düşünceye sahip olmamızı sağlamaktadır. Elbette ki kültür etkileşim ve değişimlerinin tarihi süreç içerisindeki durumunu düşündüğümüz zaman bir inanişısı doğrudan bir başka yerdeki inanişaya bağlamak çok da doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Zira, bugün Anadolu'da evren (evrans) olmuş yılanlara dair halk arasında yapılan "öküz kafalı, boynuzlu" gibi tasvirler bizi bu inanişının kaynağını aramada Sümerlere ve Elamlılara götürebilecektir. Çünkü, Sümerler ve Elamlılarla ilgili olarak yapılan kazılarda büyük boynuzlu yılanların tasvir edildiği heykellerin bulunduğu bilinmektedir. Daha farklı bir örnek olarak ejderhalarla dolu Çin mitolojisinde fırtına, yağmur gibi doğa olaylarını meydana getirdiğine inanılan tanrılarla Anadolu halk kültüründeki evren (evrans) inanişısı arasında bağ kurmak da çok zor olmayacaktır. Hatta bazı halkbilimciler tarafından Türklerle aynı atalara sahip olduğu iddia edilen Azteklerin gökyüzüne çekilen "tüylü yılan"ına dair inanişısı ile evren (evrans) inanişısı arasında bağlantı kurulabilir.

Bütün bu benzerliklerin sonucunda ulaşabileceğimiz nokta; bugün bir çok medeniyetin doğum yeri ve aynı zamanda kültürlerin kavşak noktası olan Anadolu'da, evren (evrans) inanişısının kökeninin Anadolu halk kültürünün içerisinde arayabileceğimiz gibi Anadolu ile doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantı kurmuş olan Mezopotamya, Eski Yunan, Hint ve Çin medeniyetlerinde bulabiliriz.

Kaynak Kişiler

- K.1:** Ahmet Değer, 1943, Kuzuculu, İlkokul, İnşaat ustası, Evli, Kuzuculu
- K.2:** Muhammed Hanifi Yüksel, 1966, Kuzuculu, İlkokul, Yılandı, Evli, Kuzuculu
- K.3:** (Karar- Kiği, Selçuk Sevin, 53, Dede-Seyit, Nenesinden) (“Bingöl Efsaneleri” adlı tez çalışmasından alınmış kaynak kişi)
- K.4:** Havva Altıncılık, 72 yaşında, Tebek Köyü, okuma yazma yok (“Ergani’de Eski Türk İnançlarının İzleri ve Halk Hekimliği” adlı tez çalışmasından alınmış kaynak kişi)
- K.5:** Ali UÇAK, 79 yaşında, Dalbudak Mezrası, okuma yazma yok (“Ergani’de Eski Türk İnançlarının İzleri ve Halk Hekimliği” adlı tez çalışmasından alınmış kaynak kişi)

Kaynakça

- ALTINKAYNAK, Erdoğan (2003), “Yer Altı Diyarının Kartalı”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 26, s.135-163
- BAŞGÖZ (1999), *Yunus Emre (İnceleme)*, (Haz.: Egemen Berköz), İstanbul, Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti.
- BAZANCİR, Recai (2010), “Bingöl Efsaneleri”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Dan.: Prof. Dr. M. İlhan BAŞGÖZ (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (s.74-75)
- ÇIBLAK, Nilgün (1995), *İçel Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Dan.: Yrd. Doç. Dr. Erman ARTUN (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- SEYİDOĞLU, Bilge (1998), “Kültürel Bir Sembol: Yılan” *Folkloristik*, Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, Ankara, Pars Yılı, s.86-92
- TEMİZ, Ceren (2007), *Rüzgar, Şimşek ve Yıldırım İle İlgili Türk Âdet ve İnanmaları Üzerine Bir Araştırma*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Dan.: Doç.Dr. Mehmet AÇA (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Türkçe Sözlük (1992), “evren” s.480, C.1, İstanbul, Türk Dil Kurumu Yayınları
- UÇAK, Salih(2007), Ergani’de Eski Türk İnançlarının İzleri ve Halk Hekimliği, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Dan.: Prof. Dr. Ali TORUN (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Yeni Tarama Sözlüğü (1983), “evren” s. 87, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları
- YÖNDEMLİ, Fuat (2004), *Tarih Öncesinden Günümüze Yılan*, Ankara, Piramit Yayıncılık

İnternet Kaynakları

Necati Divanı: http://www.bilkent.edu.tr/~otap/archive/data/arch_txt/texts/a_necatil.html